

'Baerne'

Tijdschrift van de Historische Kring "Baerne"

Ons Gemeentehuis

10^e jaargang Sept. 1986 Nr. 3
1

I N H O U D

	<u>Blz.</u>
1. Voorwoord	2
2. Een historisch overzicht van de Baarnse gerechtshofkamers en gemeentehuizen voor 1908	3
3. Een raadselachtige gedenksteen	11
4. Kopstukken in het gemeentehuis	14
5. Herinneringen aan het gemeentehuis in oorlogstijd	24
6. Een raadhuis uit de Belle Epoque	32
7. Een brood voor acht cent	44

VOORWOORD

Geachte lezer,

Van oude kastelen en kathedralen is doorgaans heel wat bekend. In boeken, boekjes en folders vinden we overvloedige informatie uit romantische en vreemde tijden zoals de Middeleeuwen of de Gouden Eeuw.

Aan de gegevens van onze eigen tijd of iets ouder (Oma's tijd) gaan we dikwijls achteloos voorbij. De tijd glipt door onze vingers. De Historische Kring "Baerne" heeft dat gezien. Geregeld publiceert "Baerne" over het recente verleden, dat in Baarn zoveel gevarieerde en karakteristieke gebouwen en ornamenten heeft achtergelaten.

Zo ook ons gemeentehuis. Het staat op een markante plaats en is toch niet opvallend. Wie goed toekijkt, ziet echter veel dat karakteristiek is voor het begin van de twintigste eeuw. Wijzelf, gemeente, hadden ons huis sedert de jaren vijftig ook niet meer zo goed bekeken: je "eigen" huis is zo alledaags geworden!

Daardoor kwamen we voor een grote opknappbeurt te staan. De architect, Prof. Haak, heeft ons weer zicht gegeven op de sfeer van de ontstaanstijd, 1907, met een bruikbaarheid in deze tijd.

Het is goed dat zuiver particulier initiatief, de Historische Kring "Baerne", aan dit huis een beschrijving heeft gewijd. In stilte heeft "Baerne" gewerkt om als verrassing - gelijk met de heropening van het gemeentehuis - dit historisch document aan Baarn ter beschikking te stellen.

De Burgemeester van Baarn,
Mr. J.P. Miedema.

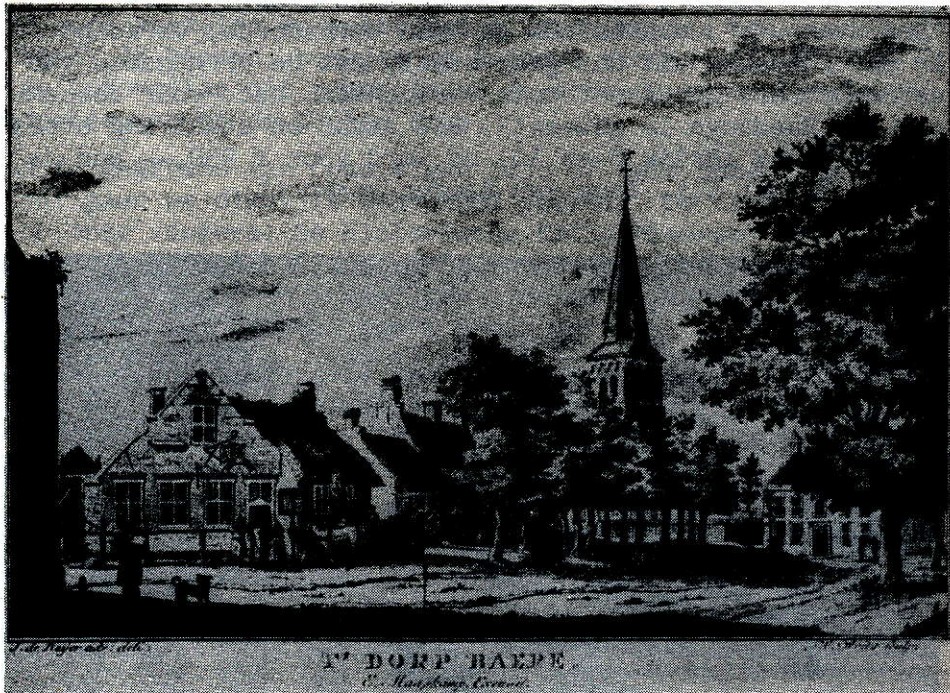
EEN HISTORISCH OVERZICHT VAN DE BAARNSE GERECHTS-
KAMERS EN GEMEENTEHUIZEN VOOR 1908

Het oudste bericht, waarin van een Gerechtshamer in Baarn sprake is, dateert uit 1732. Toen werd namelijk het "Schoutenhuis", waarin ook de Raad vergaderde, verkocht. In een koopakte uit dat jaar staat, dat de erfgenamen van de Schout Mr. Smout het huis verkochten, dat "voor deesen ook het Raedhuys is geweest". Het stond en staat nog steeds aan de Brink (Brink 8 en 10) en werd voor f 950,-- aan de nieuwe Schout E.L. Pook van Baggen verkocht.

De Brink, hoek Eemnesserweg in 1880.
Rechts: Het Schoutenhuis
Links : Klein Adrichem.

Daar de nieuwe Schout in zijn huis geen kamer voor het Gerecht (gemeentebestuur) meer wilde afstaan, verhuisde de Raad naar de dorpskerk aan de overkant, "Het Statenwapen".

De Brink in 1750.

Links met uithangbord: Het Statenwapen

Midden: De pastorie

Rechts: Mes Délices.

In "Het Statenwapen" heeft de Raad tussen 1732 en 1743 vergaderd. Het stond op de Brink, bij de kerk, slechts met een gang van de pastorie gescheiden en op deze plek parkeren we nu onze auto.

Eigenaar van deze herberg was een zekere Jan Mol, een gezien ingezetene, die zelf soms lid van het Gerecht was.

Waarschijnlijk dacht Jan hierbij ook aan de financiële voordelen door de vergroting van zijn omzet, want reeds in 1724 verzocht hij het Gemeentebestuur in zijn herberg te vergaderen, maar de Raad was toen, ondanks dit verzoek, in het oude Schoutenhuis gebleven. De herberg "Het Statenwapen" werd vermoedelijk in 1828 gesloopt.

Hoewel we er niet helemaal zeker van zijn, werd er vermoedelijk tussen 1743 en 1750 vergaderd in het statige herenhuis "Mes Délices" (mijn genoegen).

Het stond ongeveer op de plaats van het huidige Gemeentehuis aan het begin van de tegenwoordige Laanstraat en bezat een grote tuin (thans o.a. Oranjepark).

Toen in 1740 Christiaan Wiarda Plesman Schout van Baarn werd, vond hij het oude Schoutenhuis namelijk te eenvoudig en liet hij naast de kerk deze prachtige woning bouwen, die voortaan tot Schoutenhuis diende.

Om dit huis te kunnen bouwen, had Plesman een boerderij aangekocht, die hiervoor afgebroken moest worden.

Plesman moet een fortuinlijk man geweest zijn. Niet alleen had hij in dienst van de V.O.C. in Indië veel geld verdiend, maar ook zijn vrouw Petronella de Voogt bracht een behoorlijke bruidsschat in.

In 1743 kocht hij bovendien het oude Schoutenhuis en het Statenwapen.

Schout Plesman leefde waarschijnlijk toch op een wat al te royale voet, want in 1750 verdween hij spoorloos met achterlating van grote schulden. Vermoedelijk kwam er toen ook een eind aan de raadsvergaderingen in "Mes Délices".

Het Schoutenhuis heeft als zodanig dienst gedaan tot 1795, toen het ambt van Schout werd afgeschaft.

Tussen 1794 en 1865 vergaderde het Gerecht van Baarn in een kamer van het Rechtshuis. Het stond op de plaats van de huidige Hema aan de Brink.

In 1674 hadden de Staten van Utrecht aan Stadhouder Willem III Baarn, Eemnes, Eembrugge en Soest als "Hooge Heerlijkheden" opgedragen.

De Brink in 1860.

Links: Het Rechthuis (thans Hema).

Voortaan was de Oranjevorst als "Hooge Ambachtsheer" vrijwel onbeperkt gebiedster in onze dorpen; zo kwam de rechtspraak geheel in zijn handen, zelfs tot het vellen van doodvonnissen toe.

Hij benoemde een Rechtbank, "Het Hooge Gerecht van Baarn en aanhoorige dorpen", en bouwde een eigen Rechthuis aan de Brink.

In de Franse tijd werd de waardigheid van "Hooge Ambachtsheer" afgeschaft en de bezittingen tot Staatsdomein verklaard.

Zo werd het Rechthuis publiek verkocht aan Jan de Bruyn en tot logement ingericht.

In dit oude Rechthuis huurde de Gemeenteraad een kamer.

Nog steeds had Baarn dus een "Gerechtskamer", maar nog geen eigen Gemeentehuis.

Hierin zou spoedig verandering komen. Omstreeks 1855 gingen er stemmen op om het dorp een eigen Raadhuis te geven. De Raad benoemde een commissie om te onderzoeken wat voordeliger was: een nieuw gemeentehuis of een huis te kopen en te verbouwen.

Uiteindelijk werd besloten tot nieuwbouw.

Destijds stond de oude dorpsschool aan de Hoofdstraat. Daarnaast had de hoofdonderwijzer J.A. van Dapperen voor eigen rekening een Franse kostschool geopend (1836), die snel tot grote bloei kwam.

Na het overlijden van Van Dapperen nam J.C. Koning de kostschool over, maar zag al spoedig naar meer ruimte uit. Hij bouwde in 1862 een nieuwe school, de "Oorsprong", waardoor de oude kostschool kwam leeg te staan.

De Gemeente, die de grond bezat, kocht het gebouw voor f 500,-- van Koning en liet het slopen.

Op 17 augustus 1864 werd besloten op deze plek een eenvoudig Gemeentehuis te bouwen. Het telde één verdieping en beneden bevonden zich in de voorgevel twee ramen en één deur. Het werk werd voor f 4.470,-- uitbesteed aan A.E. Nijkerk uit Naarden en op 24 november 1864 legde het 3-jarige zoontje van Burgemeester Laan de eerste steen.

Op 15 juni 1865 werd het nieuwe gebouw in gebruik genomen. Het werd een driedubbele feestdag.

Ten eerste herdacht Baarn het 50-jarige jubileum van Waterloo, ten tweede vierde het de intocht van Prins Hendrik en zijn echtgenote op Soestdijk en ten derde werd het nieuwe Gemeentehuis in gebruik genomen.

De Baarnse Gemeenteraad had eindelijk een eigen onderdak gevonden. Het was geen monumentaal gebouw, maar toch een aanwinst voor het dorpje, dat Baarn toen nog was.

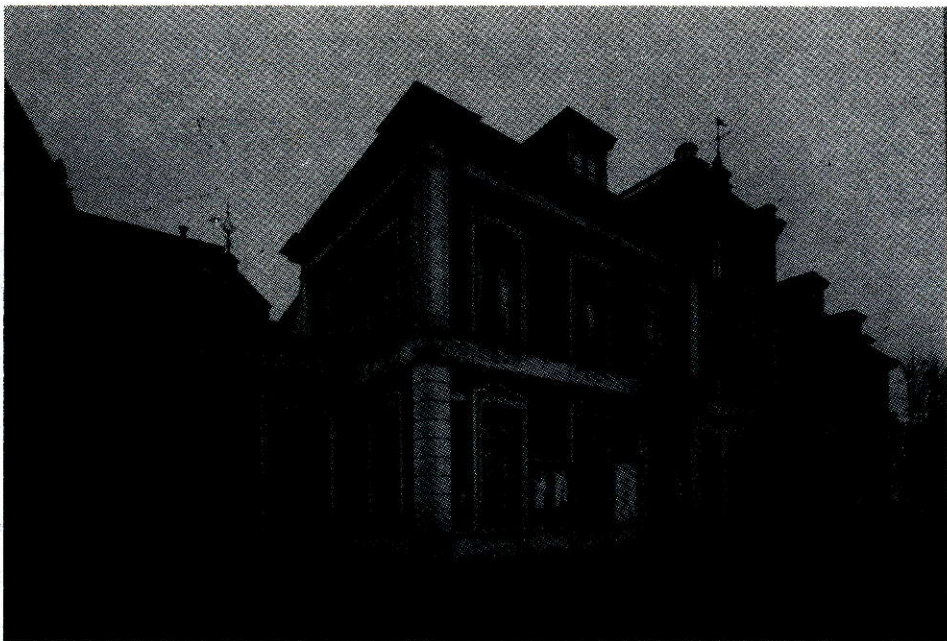
Al spoedig was het nieuwe Gemeentehuis te klein, omdat de bevolking van Baarn drastisch toenam.

Toen in 1872 de oude school aan de Hoofdstraat naast het Gemeentehuis leeg kwam, aangezien men aan de Eemnesserweg de Julianaschool had gebouwd, besloot de Raad op het vrijgekomen terrein het Gemeentehuis met de helft te vergroten, zodat de deur in het midden kwam.

De Hoofdstraat in 1870.
Midden: Het Gemeentehuis uit 1865
Rechts: De oude dorpsschool
Links : De Sociëteit.

Door de opening van de spoorlijn nam de bevolking van Baarn snel toe en men kreeg weer gebrek aan ruimte. Tussen het Gemeentehuis en het toenmalige Hotel Central (thans Hema) stond sinds 1865 de Herensociëteit. Dit gebouw werd op 20 mei 1889 bij het Gemeentehuis gevoegd en als Burgemeesterskamer in gebruik genomen. Men besloot overigens in hetzelfde jaar ook de eerste kraan van de waterleiding te plaatsen, waaruit wel blijkt dat het Gemeentehuis niet meer aan de moderne eisen voldeed.

Het Gemeentehuis in + 1900.

Links: De kamer van de Burgemeester

Rechts: Het Postkantoor.

Men moest daarom gaan denken over de bouw van een nieuw Gemeentehuis. Op 27 maart 1906 besloot de Raad de villa van mevrouw Stoop, "Mes Délices", het voormalige Schoutenhuis van Plesman, voor f 36.000,-- aan te kopen.

Het Gemeentebestuur kwam overeen deze villa niet te verbouwen, maar af te breken en op deze plaats een geheel nieuw Raadhuis neer te zetten.

De aanbesteding had plaats op 9 april 1907; het werk werd voor f 50.196,-- gegund aan M.C. Konings uit Nijmegen en op 1 mei 1908 in gebruik genomen.

Architect was de toenmalige directeur Gemeentebedrijven F.F. de Boois.

De Brink omstreeks 1900 met "Mes Délices" vlak voor de afbraak.

Het oude Gemeentehuis met het postkantoor werd in 1913 verkocht en in 1920 doorverkocht aan de "Vereniging tot exploitatie van het St. Nicolaasgebouw".
 Als verenigingsgebouw deed het nog vele jaren dienst tot het uiteindelijk moest wijken voor de huidige bibliotheek.

J. Kruidenier.

Gegevens ontleend aan:

T. Pluim, "Uit de geschiedenis van Baarn"
 J.K. van Loon, "Oud-Utrecht" - 1963, nr. 12
 F.F. Baron D'Aulnis de Bourouill, Dl. I, II en III

EEN RAADSELACHTIGE GEDENKSTEEN

Een raadselachtige tekst staat te lezen op een marmeren gedenkplaat in het Raadhuis. Die gedenksteen is te vinden op de eerste verdieping boven de monumentale trap. In een ovale cartouche met bloemversiering en een Nederlandse leeuw zien we de volgende tekst:

"Ter herinnering aan de inwijding aan de viering van het halve eeuwfeest van de overwinning bij Quatrebras en Waterloo en de komst van HH KK HH Prins en Prinses Hendrik der Nederlanden op het paleis Soestdijk. Den 19 junij 1865".

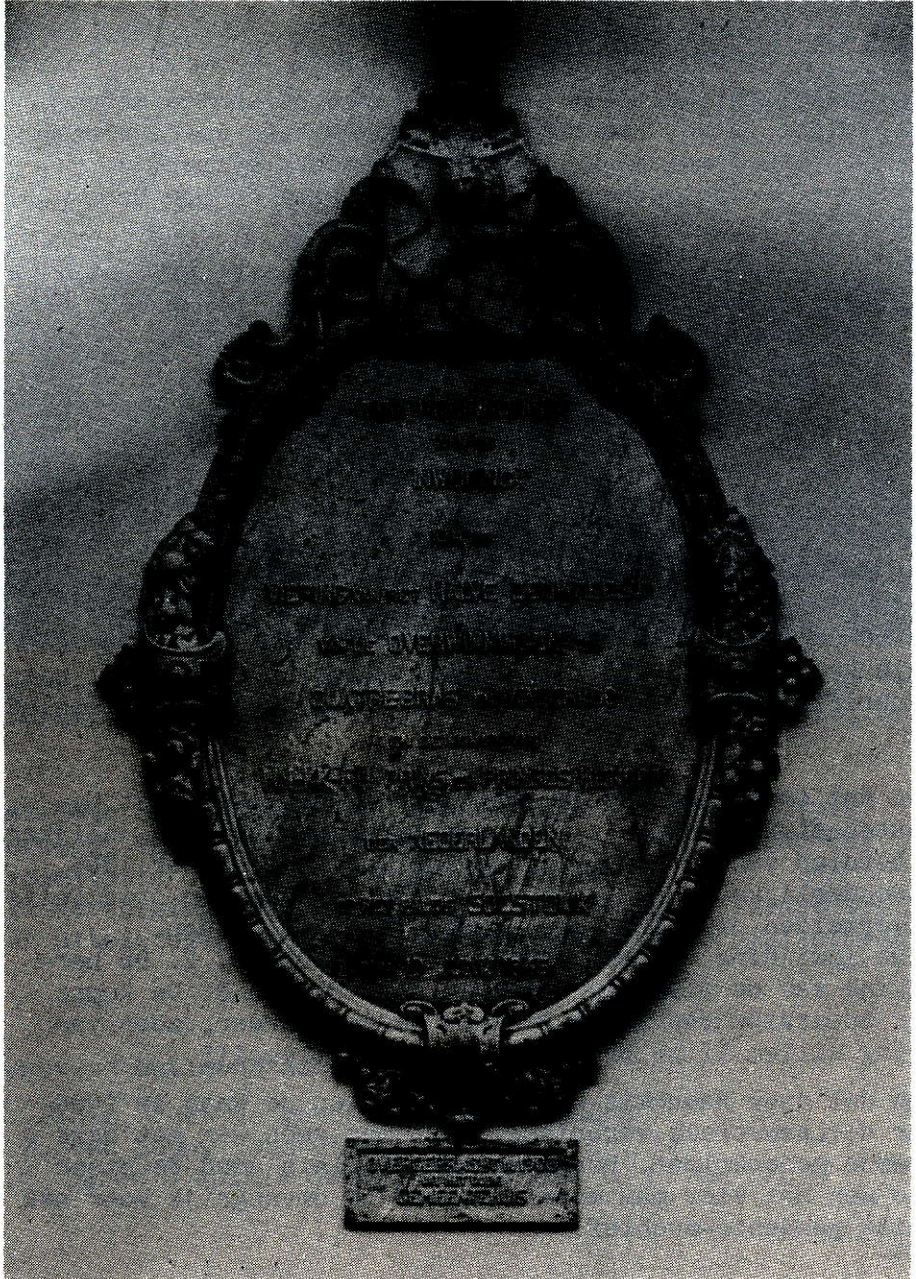
Je vraagt je af, of hier niet een aantal woorden zijn weggevallen? "Ter herinnering aan de inwijding"... van wat? Inderdaad heeft hier indertijd gestaan: "Ter herinnering aan de inwijding van dit gemeentehuis". Maar dat slaat dan niet op het gebouw waar de steen nu is, maar op het vorige Raadhuis aan de Hoofdstraat, dat in 1865 werd gebouwd. Als we lager op de muur kijken, zien we dan ook, onder de ovale gedenkplaat, een rechthoekig marmeren bordje met het opschrift: "Overgebracht in 1908 uit het oude Gemeentehuis".

Drie feiten

Toen dat oude Raadhuis in 1865 gereed was, heeft het Gemeentebestuur, onder leiding van Burgemeester Laan, blijkens de notulen van de raadsvergadering van 15 december 1865, de wonderlijke gedachte gehad op één gedenksteen drie feiten te vermelden die niets met elkaar te maken hadden.

1. De inwijding van het eerste echte Raadhuis, 2. De herdenking van de slag bij Waterloo van 1815 en 3. De komst naar Soestdijk van Prins Hendrik de Zeevaarder, zoon van Koning Willem II en broer van Koning Willem III.

Toen dat oude Raadhuis werd opgeheven en de Raad in 1908 naar de Laanstraat verhuisde, wist men geen weg met deze vreemde gedenkplaat. Burgemeester D'Aulnis vond de steen "die men met vier man moest tillen" te omvangrijk voor het kleine gemeente-archief.

En als men de steen zó naar het nieuwe Raadhuis zou overbrengen, zou dat, zijns inziens, maar misverstanden wekken? De toeschouwer zou denken: "Is dit Raadhuis reeds in 1865 ingewijd?". Daarom besloot de Burgemeester de steen van een geheel andere tekst te voorzien.

Maar die verandering wekte de verontwaardiging van het raadslid Dr. S. Greidanus, die een woedende toespraak hield in de raadsvergadering van vrijdag 29 mei 1908. Hij was gekwetst "omdat de namen van onze geliefden en geëerden Prins Hendrik en diens Gemalin gewoonweg zijn uitgewischt, evenals de herinnering aan een feit, dat van de grootste beteekenis is geweest voor ons volksbestaan" (Waterloo, dus). Hij eiste, dat de oorspronkelijke tekst zou worden hersteld. Zijn voorstel werd met algemene stemmen aangenomen.

Wat stond er dan?

Maar daarmee was de zaak niet afgedaan. De Burgemeester, die op 29 mei afwezig was geweest, vertelde in de volgende raadsvergadering, op vrijdag 10 juli 1908, dat de tekst op de steen nog niet hersteld was, omdat hij het voorstel van Dr. Greidanus, dat door de Raad was overgenomen, niet praktisch vond. De bezoekers van het nieuwe Raadhuis zouden de oorspronkelijke tekst niet begrijpen.

Er ontspon zich weer een heftige discussie, waarbij bleek dat Dr. Greidanus niet nauwkeurig wist wat de oude woorden waren die op de steen stonden, zodat de Burgemeester fijntjes opmerkte: "De piëteit van den heer Greidanus is groot, maar zijn kennis blijft in gebreke".

Ook het raadslid Bicker Caarten constateerde sarcastisch "dat de scherpe rede die de heer Greidanus in de vorige vergadering gehouden heeft, gebaseerd was op de wensch dat de oude woorden op den steen zouden worden hersteld, terwijl hij toen niet eens wist welke woorden er op stonden". En dan is Dr. Greidanus weer boos, omdat Bicker Caarten hem belachelijk maakt.

Tenslotte hakt de Burgemeester de knoop door met het voorstel onder de gedenkplaat, met herstellde tekst, een bordje te hangen, "om duidelijk te maken dat de steen betrekking heeft op het oude Raadhuis".

Zo is kennelijk geschied en het geheel is nu boven de trap te bewonderen. Je kunt zien, dat er aan de steen heel wat gebeiteld is, maar de reconstructie is netjes uitgevoerd.

H. Bronkhorst.

KOPSTUKKEN IN HET GEMEENTEHUIS

De geschiedenis van eeuwen geleden is dikwijls makkelijker na te trekken dan de dichtbijge historie. Wat zich zo'n tachtig jaar geleden in grote zowel als kleine gemeenten afspeelde heeft kennelijk nog niet voldoende wortel geschoten; men moet afgaan op veelal vage herinneringen van oudere plaatsgenoten en daarbij blijkt nogal eens, dat verhaaltjes over de dorpsomroeper, de hoefsmid en de baker belangrijker worden geacht dan het bestuurlijk wel en wee.

Wel staat vast, dat een Burgemeester in het begin van deze eeuw een eerbiedwaardige figuur was, waarmee meestal niet viel te spotten. De petjes gingen zonder mankeren af en de hoeden werden beleefd gelicht als de bestuurder zich vertoonde. Hij werd geëerd als Hoofd van de gemeente en had het, zo meende men, voor het zeggen. Een goede Burgemeester genoot het vertrouwen van zijn gemeentenaren; men geloofde rotsvast in zijn beleid.

Zo was de toestand ook min of meer in ons dorp. In 1897 nam F.F. Baron D'Aulnis de Bourouill de bestuurstaak over van Burgemeester De Beaufort. De nieuwe bewindsman kreeg te maken met een groeiende gemeente, want Baarn werd een steeds sterker trekpleister voor welgestelde stedelingen, die er fraaie villa's bouwden.

Maar met die bouw wás men er niet. Er moesten wegen worden aangelegd, gas, electriciteit en water aangevoerd; de telefoon was in opmars en het groene dorp vroeg om meer parken en groenpartijen. Baarn groeide snel en die groei moest op een verstandige manier worden begeleid.

De behoefte aan een ruimer onderkomen werd door Burgemeester en Raad als dringend ervaren. Het was de gemeente-architect F.F. de Boois, sedert 1905 in functie, die de plannen voor een nieuw raadhuis mocht uitwerken en verwezenlijken.

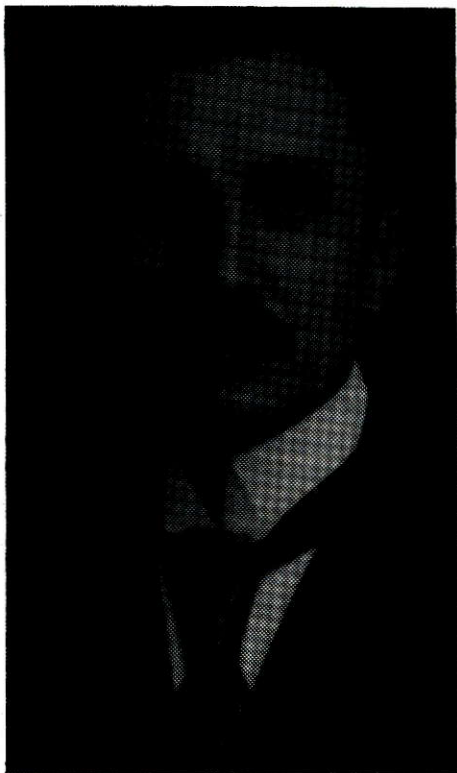
In 1908 was het zover.

Hoe moet Baron D'Aulnis zich gevoeld hebben toen alle plichtplegingen achter de rug waren en hij zich kon terugtrekken in het hoge, statige vertrek dat als Burgemeesterskamer was bestemd? Hij zal ongetwijfeld wel eens uit de ramen hebben gekeken naar de Brink, maar hij was kennelijk geen man van mijmeren. Als een bevelhebber voor de troep gaf hij zijn bevelen; de raadsvergaderingen leidde hij kort en bondig. Hij hield van efficiënte medewerkers en waardeerde initiatief bij commissieleden en wethouders.

Te voet begaf hij zich van zijn huis aan de Eemnesserweg naar zijn werk; iedereen kende de kordaat voortstappende man met het halfhoge dofzwarte hoedje op, de wandelstok met zilveren knop tikkend op de straatstenen. Wie hem zag groette hem en die groet werd altijd kortaf beantwoord. "Hij heeft heel wat aan zijn hoofd", zeiden de mensen soms op een toon van ontzag. Anderen noemden hem minder eerbiedig "een ijzervreter". (Die benaming kwam mij als kind vreemd voor, want uit de beste bron - de keukenprinses van het burgemeestersgezin was bevriend met de dienstbode van mijn grootmoeder - wist ik dat er nogal eens stijfselpudding op de tafel van de eerste burger verscheen). Hoe dan ook, niet alleen de groei van de gemeente vroeg zijn zorg. In 1914 kreeg hij te kampen met mobilisatie- en vluchtelingenproblemen. In 1916 moest hij ijlings maatregelen nemen, toen ons dorp werd geteisterd door de watersnood.

De heer De Boois kreeg opdracht om o.a. de Eemdijk met zandzakken te versterken; later werden er tochten per boot en vlet georganiseerd om mensen van zolders en hooibergen te bevrijden en om de achtergeblevenen in de ondergestroomde boerderijen te voorzien van brood en andere dringende levensbehoeften.

In ditzelfde jaar bood hij zijn ontslag aan. Hij werd opgevolgd door Jonkheer Dr. J.W.H. Rutgers van Rozenburg, oud-raadslid. Deze vriendelijke burgervader zou het roer zeven jaar in handen houden.

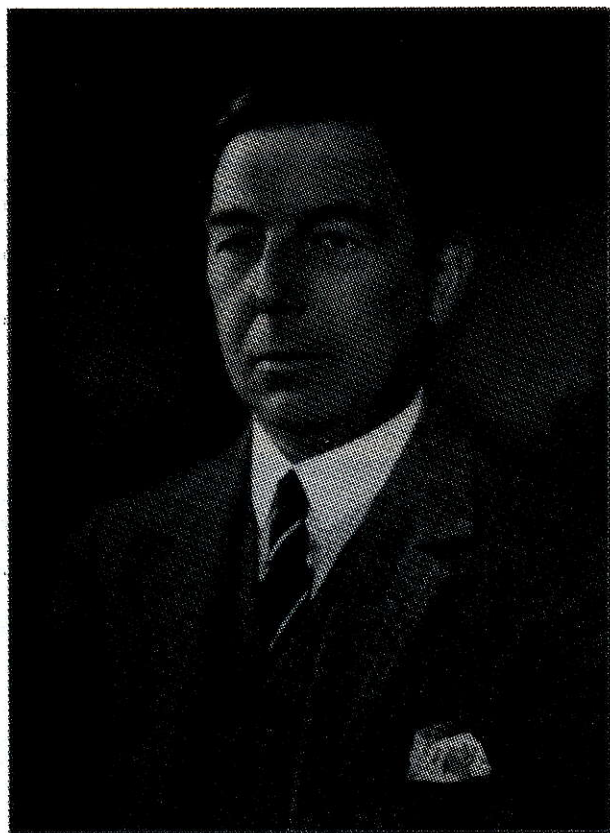
Jhr. Dr. J.W.H. Rutgers van Rozenburg.

Ook zijn ambtsperiode was niet altijd even rustig. Tenslotte was er nog steeds oorlog - zij het buiten onze grenzen - en in Nederland kreeg men te kampen met voedselschaarste. Distributie van goederen was onvermijdelijk en in Baarn moest het "bonnenwerk" op gang worden gebracht. De Gascommissie had de handen vol om de gasvoorziening draaiende te houden. Hooikisten en stapelpannen maakten hun entrée in de huishoudens om gas en vuur te sparen. Ook op politiek gebied deden zich veranderingen voor; de socialisten gingen een ernstig woordje meespreken.

Een belangrijk besluit van de Gemeenteraad betrof de aanleg van een nieuw kerkhof. De oude begraafplaats aan de Acacia-laan, daterend uit 1828, raakte vol; men zocht naar een nieuwe plek die werd gevonden aan het eind van de Torenlaan. In 1919 werd de nieuwe rustplaats in gebruik genomen. 1919 was ook het jaar dat Baarn zijn lyceum kreeg. Baarn had deze onderwijsuitbreiding dringend nodig, want de groei zat er nog altijd in.

Nadat Burgemeester Rutgers van Rozenburg was vertrokken werd Jonkheer Dr. G.C.J. van Reenen aangewezen als Hoofd van onze gemeente. Twee dagen na zijn ambtsaanvaarding kreeg hij het al zwaar te verduren. Wat was het geval? Ter gelegenheid van het zilveren jubileum van Koningin Wilhelmina had de Raad besloten een herinneringsbank in ons dorp te plaatsen. Bij de plechtige onthulling was de hele Koninklijke Familie aanwezig en het was de taak van Jonkheer Van Reenen om de ceremonie stijlvol te laten verlopen. Alles ging volkomen naar wens, maar Koningin Emma had kennelijk medelijden met het kersverse Hoofd der gemeente. Zij schijnt gezegd te hebben: "Maar meneer Van Reenen, hadden ze uw benoeming niet een beetje eerder kunnen laten ingaan?" Die woorden typeerden de Ambachtsvrouw van ons dorp: altijd meelevend, hartelijk en in dit geval zelfs ietwat bezorgd.

Baarn groeide, bloeide en breidde zich uit. Het typisch "deftige" van het dorp werd wel afgezwakt door de veranderende woningbouw. Het besturen van de gemeente werd er niet eenvoudiger op, zeker niet in de dertiger jaren toen de algemene crisis tal van offers vroeg.

Jhr. Dr. G.C.J. van Reenen

Maar er waren ook lichtpuntjes: het huwelijk van onze Kroonprinses maakte, dat het Paleis Soestdijk in ere werd hersteld. Dat dit extra voorzieningen betekende nam men op de koop toe; Baarn voelde het als een eer, dat het prinselijk paar er ging wonen. De geboorte van twee koningskinderen bracht de nodige publiciteit mee, waarbij natuurlijk de Burgemeester een aanzienlijke rol vervulde. Gelukkig kon de heer Van Reenen ontspanning zoeken op de tennisbaan; hij was een voortreffelijke speler.

In zijn ambtsperiode viel ook het touwtrekken om de terugkeer van het oude gemeentewapen, hetgeen blijkt uit Van Reenens briefwisseling met de Hoge Raad van Adel. Bijna was het bisschopsbeeld in 1939 in ere hersteld, maar financiële en fundamentele bezwaren deden het voorstel van Burgemeester en Wethouders te niet.

Dergelijke kleinigheden werden in ditzelfde jaar overschaduwd door de oorlogsdreiging. In september kreeg Baarn te maken met de legering van een aantal militairen, omdat ons dorp in de frontlinie bleek te liggen. Het was bepaald niet eenvoudig om de vele problemen die daaruit voortvloeiden het hoofd te bieden. Tijdens de mei-dagen leek Baarn verlaten; men was tot evacuatie overgegaan. Op 13 mei ging het gemeentehuis dicht; twee dagen later ging het weer open. Weer een dag later meldden zich de eerste Duitse militairen. De Burgemeester bleef nog korte tijd aan; toen kwamen er andere heersers in het raadhuis.

Na de bevrijding werd de "echte" Burgemeester jubelend ingehaald. Maar zag hij op tegen het immense karwei, dat in zijn gemeente geklaard moest worden? Wat zijn beweegredenen geweest mogen zijn, in september bood de heer Van Reenen zijn ontslag aan. De noodraad, geleid door loco-burgemeester Bos, begon vol goede moed aan een interregnum. Het was geen eenvoudige zaak om in die allereerste na-oorlogse periode de juiste man op de juiste plaats te vinden. Maar hij kwam. Begin april 1946 werd Mr. F.J. van Beeck Calkoen ingehaald door de raadsleden Schuitema en mevrouw De Graaf-van Dregt. Bijna een kwart eeuw zou hij op zijn post blijven; een post, die lang niet altijd makkelijk was.

Van meet af aan ontpopte de nieuwe Burgemeester zich als een ware regent. "Eén van de fijnste burgemeesters die Baarn ooit gehad heeft", constateert diezelfde mevrouw De Graaf, die twee raadsperiodes onder zijn leiding meemaakte en die hem in 1970 uitgeleide deed. Over gemeentelijke zaken vertelt zij niet zoveel. "Dat is allemaal verleden tijd en je sluit je af voor al wat er toentertijd gebeurde". Datzelfde zegt mevrouw G. Wafelbakker, de eerste vrouwelijke Wethouder van onze gemeente, die haar lof voor Van Beeck Calkoen evenmin onder stoelen of banken steekt.

Mr. F.J. van Beeck Calkoen.
17-02-1966: Ondertrouw van Prinses Beatrix.

Zij kon het niet altijd eens zijn met zijn opvattingen, maar de verhouding was en bleef door de jaren heen uitstekend. Tijdens een vergadering kon er wel eens fel worden uitgehaald en dan stapte mevrouw de Wethouder na afloop van het debat de burgemeesterskamer binnen om te verkondigen: "Dat pik ik niet". De man achter zijn bureau schrok dan wel even, maar was edelmoedig genoeg om zijn excuses aan te bieden. Is het wonder dat èn de oud-burgemeester èn de ex-wethouder nu nog vriendschappelijk met elkander omgaan?

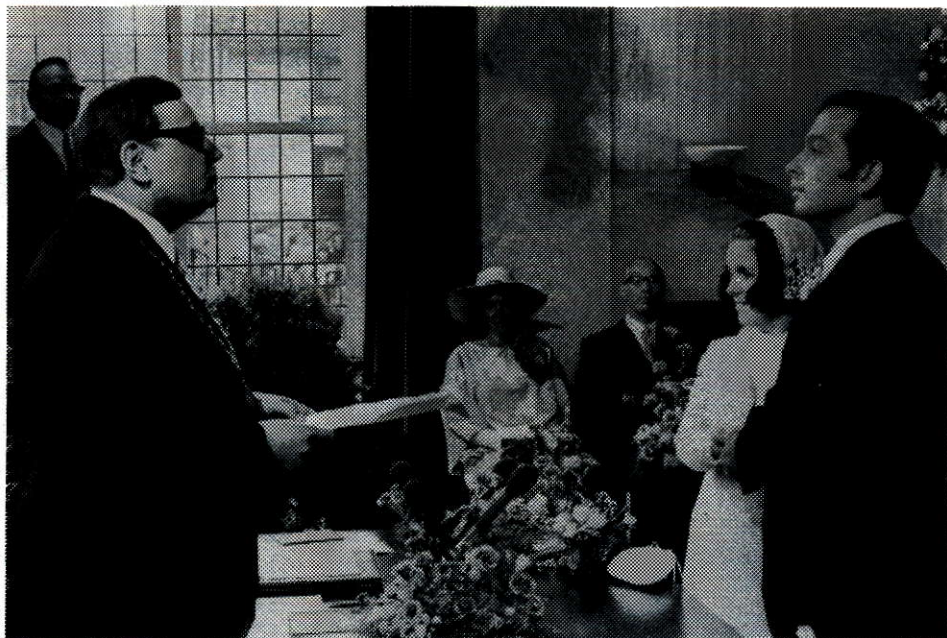
"Hij bulderde nooit", hervat mevrouw De Graaf het gesprek. "Vóór alles was hij zo menselijk". Hij kende alle ambtenaren, wist van het wel en wee van degenen die hem omringden.

De gemeenteraadsvergaderingen verliepen meestal vlot, er werd nooit gekletst. Er moest gewerkt worden; een pauze was niet toegestaan, een kop koffie kwam er nooit aan te pas, alleen bij de begrotingsvergadering die zoveel meer tijd en energie vergde. Wat niet strikt ter zake doende was kapte hij af; hij lette op de kleinste kleinigheid en stond een sober beheer van de financiën voor.

Hoogtepunten uit die jaren? Ongetwijfeld moet dan de ondertrouw van Prinses Beatrix worden aangehaald. De trouwzaal onderging een facelift, de pers moest een goede indruk krijgen van ons dorp. Later volgde haar zuster, Prinses Margriet, maar die gebeurtenis droeg een wat simpeler karakter. En ja: in de vermaarde zestiger jaren toen het geld schijnbaar niet op kon, werd er gedacht en gesproken over een nieuw gemeentehuis. Er kwamen zelfs fraaie ontwerpen, maar tenslotte bleef alles bij het oude.

Ook weet mevrouw De Graaf nog een persoonlijk succesje te melden: als verwoed anti-alcoholpropagandiste wist zij B & W zover te krijgen, dat er op recepties en officiële ontvangsten geen alcohol meer zou worden geschonken. Zij dacht een hele dobber aan haar voorstel te hebben, maar tot haar stomme verbazing werd het een hamerstuk. Dat het besluit na het vertrek van "haar" Burgemeester werd ingetrokken, kan haar nog altijd spijten

Bij de komst van de heer J. van Haeringen brak er een heel andere periode aan. Zijn bewind was weinig gelukkig. Het was een hele overgang van het bedrijfsleven naar de beslotenheid van een dorpsgemeenschap. Hij voelde zich niet happy in de burgemeesterskamer; het vertrek was hem te hol en te hoog. Het carillon op de Brink stoorde hem bij zijn werk; de soms lange besprekingen in de Raad irriteerden hem. Naast deze moeilijkheden kreeg hij te maken met persoonlijke agressie. Incidenten bleven niet uit; veel rust werd hem niet gegund. Een glanspunt in zijn carrière was het huwelijk van Prinses Christina; het Baarnse gemeentehuis stond even weer volop in de belangstelling. Na zes jaar beëindigde hij zijn werkzaamheden; hij vertrok, vermoeid en teleurgesteld.

Mr. J. van Haeringen.
28-06-1975: Huwelijk van Prinses Christina.

De ambtsketen werd overgedragen aan Mr. J.P. Miedema.
Zo er al Baarnaars zijn geweest, die zich hebben afgevraagd of de van Dokkum komende burgervader hier spoedig zou kunnen aarden, het antwoord kan niet anders luiden dan: jazeker!

E. Witsenburg-Horsman.

Mr. J.P. Miedema tijdens zijn installatie.

HERINNERINGEN AAN HET GEMEENTEHUIS IN OORLOGSTIJD

Veel van de gegevens in dit artikel zijn ontleend aan de aantekeningen en herinneringen van mijn vader, Roelof Postema, die in maart 1941 als ambtenaar in dienst van de Gemeente Baarn trad. Hij was toen 19 jaar en kreeg de taak toebedeeld de gemeente-ontvanger, de heer P.J. de Die, te assisteren.

Op dat moment was er ten gemeentehuize eigenlijk nog niet veel veranderd. De Duitsers hadden immers gesteld ons land slechts om strategische redenen te zijn binnengevallen en ons bestuur ongemoeid te willen laten.

Maar al te spoedig bleek echter, dat er van hun beloften niets terecht kwam. Overal, ook in ons dorp, werden bestuurswijzigingen doorgevoerd, waarbij alle belangrijke posten in handen van NSB-ers kwamen.

Toen de ambtstermijn van Burgemeester Van Reenen in augustus 1941 afliep, werd deze dan ook niet herbenoemd.

In afwachting van een NSB-burgemeester nam eerste Wethouder F. 's Jacob voorlopig zijn plaats in. Tweede Wethouder was in die tijd de heer F.E.P. Sandberg. Beiden waren anti-Duits. Inmiddels hadden de bezetters besloten, dat de bestaande politieke partijen opgeheven moesten worden (met uitzondering van de NSB uiteraard).

Zo vond op 29 augustus 1941 de laatste zitting van de Gemeenteraad plaats.

Op 28 februari 1942 werd de NSB-er H. Froonhof tot burger-"vader" benoemd. Hij werd op 14 maart 1942 geïnstalleerd, een politieke manifestatie, die de ambtenaren (onder wie zich geen NSB-ers bevonden) slechts afkeer kon inboezemen. Met speciale toestemming van de heer Froonhof schitterden zij tijdens dit evenement dan ook door afwezigheid.

De nieuwe Burgemeester kon met de Wethouders 's Jacob en Sandberg begrijpelijkerwijs niet tot een goede samenwerking komen en beiden werden dan ook op 26 juni ontslagen. Vanzelfsprekend werd hun plaats ingenomen door NSB-ers: de heren Ir. J.P. Leeuwenberg en Ir. A.J. van der Hoeven. Baarn werd nu dus bestuurd door louter Duits-gezinden, terwijl de Gemeenteraad naar huis gestuurd was.

De vroede NSB-vaderen achtten het, om tegenwerking te voorkomen, raadzaam om op het gemeentehuis enkele gelijkgestemden te benoemen. Op bijna elke afdeling werden dan ook één of meer nieuwe ambtenaren geplaatst, die zich dikwijls meer door politieke gezindheid dan door vakkundigheid onderscheidden.

Er werd echter ook een ambtenaar "afgevoerd": in de vroege morgen van de 13de juli 1942 werd de heer Radstake (van de afdeling Algemene Zaken) evenals enkele andere verdienstelijke Baarnaars van zijn bed gelicht en als gijzelaar naar Haren (N.-Br.) gedeporteerd. Waarom juist deze ambtenaar die "eer" te beurt viel, is niet bekend. Wellicht stond hij op de één of andere zwarte lijst. Vast staat wel, dat een zekere NSB-er zich eens hevig beledigd betoond had, nadat hij door de heer Radstake belachelijk gemaakt zou zijn. Pas op 17 december van dat jaar keerde de heer Radstake uit zijn ballingschap terug.

Overigens vonden alle werkzaamheden, zoals die in vredes-tijd op het gemeentehuis verricht waren, gewoon doorgang.

De door de Duitsers getroffen bijzondere maatregelen werden veelal uitgevoerd door hiertoe speciaal in dienst genomen mensen. Door hen werden bijv. burgers opgeroepen om langs de spoorlijn wacht te lopen of om schuttersputjes te graven. Ook de organisatie van de winterhulpcollecte was in hun handen. Bij de ontvanger kreeg men wel te maken met de financiële kant van deze aangelegenheden. Voor het wachtlopen en putjes graven werd nl. volgens Duitse opgave door de Gemeente een vergoeding uitbetaald, die weer aan het Rijk gedeclareerd kon worden. Ook moest de ontvanger de inhoud van de winterhulpbussen tellen en doorsturen. De opbrengst van de collecte was altijd zeer gering en bestond voor een gedeelte uit knopen en andere waardeloze materialen.

In de oorlog waren verschillende nieuwe diensten ingesteld, waar de ambtenaren op het gemeentehuis min of meer mee te maken hadden.

Reeds voor de inval der Duitsers was de luchtbescherming opgericht. Een aantal mensen speurde dag en nacht vanaf de watertoren het luchtruim af.

Als er Engelse vliegtuigen werden gesignaleerd, belde men onmiddellijk het politiebureau op, waarna spoedig op vier plaatsen in ons dorp de sirenes begonnen te loeien. Ook op het dak van het gemeentehuis was een sirene aangebracht.

Beducht dat het gebouw door Engelse brandbommen getroffen en vernietigd zou worden, nam men op het gemeentehuis bijzondere voorzorgsmaatregelen. De zolder, waar paperassen en oude archiefstukken lagen opgeslagen, werd ontruimd en opnieuw ingericht met kisten zand en zgn. vuurzwepen, zodat de ambtenaren bij brandalarm onmiddellijk konden ingrijpen. De dienst Luchtbescherming was voor de gehele bevolking van groot belang. Dit gold niet voor een andere instelling, de hulppolitie, door sommigen schertsend "surrogaatpolitie" genoemd. Deze bestond uit onopgeleide en ongewapende lieden, die vooral werden ingezet bij de bewaking van overheidsgebouwen en geconfisqueerde panden. Ook het surveilleren op trajecten en terreinen waar de bezetter sabotagedaden kon verwachten, behoorde tot hun taak.

Het bevolkingsregister werd eveneens permanent bewaakt om te voorkomen dat verzetsgroepen hier hun slag zouden slaan. De schaarste aan levensmiddelen maakte de instelling van een distributiekantoor, gevestigd aan de Cantonlaan, noodzakelijk. Af en toe werden er ambtenaren aangewezen om de inwoners van Baarn, op vertoon van hun stamkaart, nieuwe bonkaarten uit te reiken. Mijn vader heeft hier ook enige malen gewerkt en kon, als hij louter "goede" collega's om zich heen had, wel eens wat bonkaarten "versieren" voor zijn oom, die, in Amsterdam woonachtig, de zorg voor een aantal ondergedoken Joden op zich had genomen.

Hoewel van een openlijk verzet van de ambtenaren tegen hun bestuurders geen sprake was (en ook niet kon zijn), was de medewerking nu ook niet optimaal. Verscheidene malen bleek op raadselachtige wijze een aantal paspoorten van een bureau of uit een kast te zijn verdwenen. Zo'n gebeurtenis leverde echter meer hilariteit dan zoekacties op. Natuurlijk vermoedde men dat de documenten gestolen waren ten behoeve van de illegaliteit.

Dat ook de politie-agenten (onder wie zich helaas enkele fanatieke NSB-ers bevonden) niet allen even gezagsgetrouw waren, ondervond mijn vader toen één van hen op een morgen even bij hem op kantoor langsliep. Tussen neus en lippen deelde de politiebeambte mede, dat hij samen met een collega de opdracht had gekregen die middag het ouderlijk huis van mijn vader met een bezoek te vereren. Men had namelijk bericht ontvangen, dat broer Piet, die zeer onvrijwillig in het zuiden des lands bij de Arbeidsdienst was ingedeeld, na een vrij week-end niet meer was komen opdagen. De agent kreeg hierop te horen, dat Piet normaal van huis vertrokken was, maar na een bombardement op de trein die hem naar het kamp bracht, niets meer van zich had laten horen.

In werkelijkheid zat Piet rustig bij moeders thuis.

Na de luchtaanval was hij naar Baarn teruggelopen, in de hoop als vermist beschouwd te worden. Tijdens de middag-pauze raadde mijn vader zijn broer aan de komende uren zijn heil elders te zoeken. Toen de agenten die middag ten tonele verschenen, konden zij dan ook onverrichterzake naar het bureau terugkeren.

Uit één en ander blijkt, dat niet iedereen even welwillend aan de verlangens van de bestuurders voldeed.

Eén van de gemeente-ambtenaren, evenals mijn vader werkzaam bij de ontvanger, was zelfs lid van de ondergrondse.

Deze jonge verzetsstrijder, Bert Kleisen, leed aan astma en meldde zich dikwijls ziek. Soms inderdaad om gezondheidsredenen, maar dikwijls ook om ondergronds werk te kunnen verrichten. Zijn "goede" collega's, die op de hoogte waren van zijn activiteiten, dekten hem. Wat hij precies gedaan heeft in het verzet, is niet bekend. Een illegaal werker liep, vanwege de daaraan verbonden risico's, nu eenmaal niet met het hart op de tong. Wel weten we, dat hij soms grote hoeveelheden bonkaarten in zijn bezit had en dus mogelijk- wijs betrokken geweest is bij overvallen op distributie-kantoren.

Helaas werd deze jongeman, waarschijnlijk na verraad van de verzetsgroep waartoe hij behoorde, in oktober 1944 te Den Haag aangehouden en wegens verboden wapenbezit ter plekke gefusilleerd.

Zijn plotselinge dood veroorzaakte natuurlijk grote ontsteltenis bij zijn collega's, voor wie de laatste oorlogsmaanden overigens in velerlei opzicht de moeilijkste en enerverendste zouden worden.

Het begon begin september 1944. De plotselinge, snelle opmars der Geallieerden vanuit het zuiden veroorzaakte paniek bij Duitsers en NSB-ers (Dolle Dinsdag).

Zoals velen vluchtten ook Burgemeester Baron van Lynden van Horstwaerde, die de heer Froonhof inmiddels was opgevolgd, en Wethouder Leeuwenberg weg in oostelijke richting.

De Baron keerde spoedig terug, doch moest zijn functie afstaan aan Wethouder V.d. Hoeven, die op zijn post was gebleven.

Grote consternatie ontstond op het gemeentehuis toen in de loop van oktober + 2600 vluchtelingen uit Arnhem en omgeving zich hier meldden. Na de slag om Arnhem moest de deerlijk gehavende stad op last van de Duitsers ontruimd worden. De inwoners, die op handkarren en in kinderwagens slechts de meest dierbare of meest noodzakelijke bezittingen met zich meevoerden, probeerden vooral op de Veluwe onderdak te krijgen. Wie dit niet lukte, moest verder trekken en zo kwamen ook veel evacués in Baarn terecht.

Het bureau "Evacuatie" o.l.v. de heer Radstake (van wie reeds eerder sprake was) kreeg het zwaar te verduren. Men trachtte de vluchtelingen zoveel mogelijk bij particulieren onder te brengen. Overigens werden ook gymnastieklokalen ingericht als tijdelijke verblijfplaats.

Ook bij de ontvanger was het een drukte van belang.

Mensen die (verplicht trouwens) evacués in huis hadden opgenomen, kregen wekelijks kostgeld van de Gemeente uitbetaald (f 26,50 per echtpaar bijv.). De vluchtelingen zelf kregen zakgeld. Iedere week was men met + 16 man tegelijk bezig deze gelden uit te keren. Een lange rij wachtenden vormde zich dan voor het gemeentehuis.

Spoedig na de komst van de evacués begon de hongerwinter. Zowel aan eten als aan brandstof was schromelijk gebrek. Er waren geen gas en electra meer en op het gemeentehuis moesten af en toe zelfs knijpkatten ingeschakeld worden. In de voorafgaande jaren had de Gemeente Baarn stukken grond bij Tomatuva en aan het Zuidereind aangewezen als groente-

tuinen voor haar werknemers. De ambtenaren kregen één dag per week vrij om hier gewassen te verbouwen. De oogst werd uiteraard verdeeld. In de winter leverde deze grond natuurlijk praktisch niets meer op. Tijdens de hongerwinter werd daarom één dag per week vrijaf gegeven om te fourageren. Toen er niet meer aan brandstof (behalve aan hout) te komen was, werd op 27 december aangekondigd dat het gemeentehuis gedeeltelijk moest worden ontruimd. Niet overal konden immers houtkachels geplaatst worden. De typistes en de derde afdeling verdwenen naar het gebouw van de sociale zorg op de hoek van de Laanstraat en de Teding van Berkhoutstraat (vroeger School met den Bijbel).

Het bureau van de ontvanger werd verplaatst naar het vroegere Sociëteitsgebouw aan het Stationsplein. Het kantoor van Publieke Werken was hier reeds sinds juli 1942 gevestigd, nadat de Sociëteit door de Duitsers opgeheven en het gebouw geconfisqueerd was.

De lonen en uitkeringen moesten nu dus voortaan op het Stationsplein uitbetaald worden. Op donderdag werden de loonzakjes, die op vrijdag uitgereikt zouden worden, bij de ontvanger klaargemaakt.

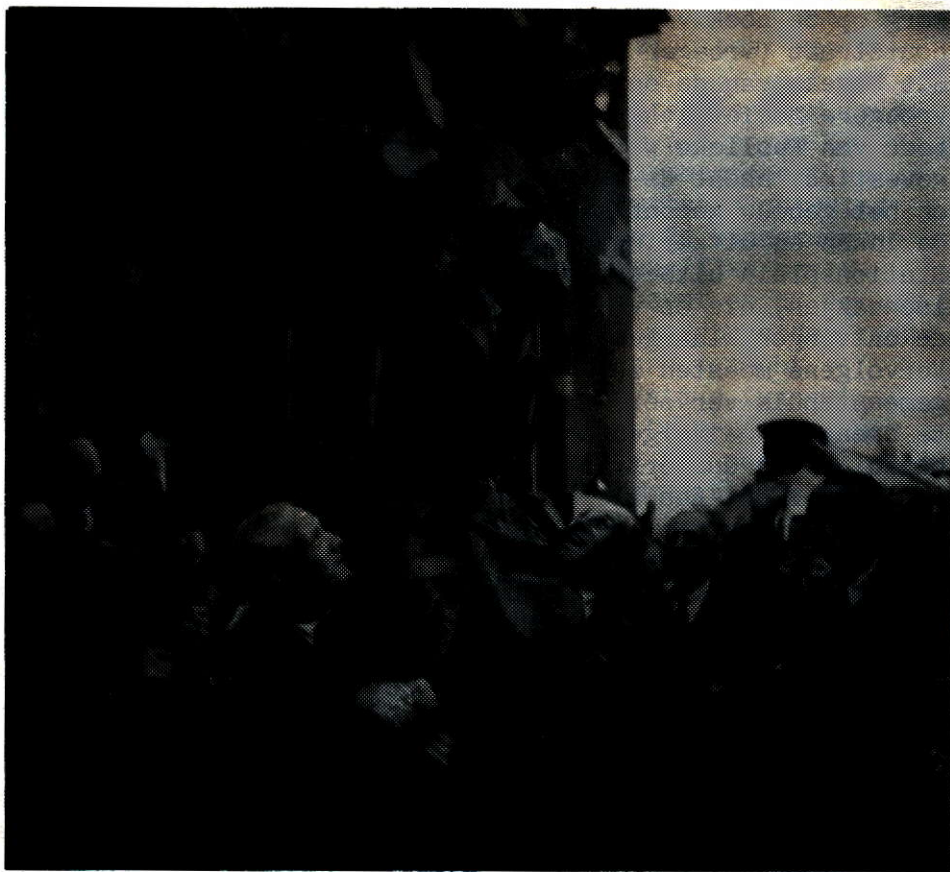
Vervolgens moesten ze, gesorteerd in bureauladen, naar het gemeentehuis vervoerd worden om de nacht in de kluis door te brengen. De volgende ochtend werden ze dan weer opgehaald. Dit transport leverde wekelijks een merkwaardig schouwspel op. Een kleine stoet, waarvan een met loonzakjes beladen handkar het middelpunt vormde, trok dan door de dikwijls zwaar besneeuwde dorpsstraten. Twee arbeiders van Publieke Werken duwden de kar voort onder het toeziende oog van mijn vader, die als ambtenaar de verantwoordelijkheid voor het geld droeg.

Aan alles komt een eind. Na een ellendige winter werd eind april duidelijk, dat de bevrijding in zicht was. Op 5 mei 's morgens om half zes werd mijn vader uit bed gebeld door een kennis, die wist te vertellen dat de vrede getekend was. Op het gemeentehuis echter riep Burgemeester V.d. Hoeven de ambtenaren bijeen om hen tot voorzichtigheid te manen. Noch de Ortskommandant, noch hijzelf had van officiële zijde boodschappen of orders ontvangen en een al te overmoedig

gedrag zou tot ongelukkige maatregelen van de kant van de Duitsers kunnen leiden.

In Soest, Hilversum en Amersfoort werd feest gevierd, in Baarn echter hield men zich nog even koest.

Op 7 mei wapperde dan toch de driekleur van de kerktoren. Leden van de ondergrondse haalden de NSB-ers van het gemeentehuis. Burgemeester Van Reenen werd door "Baarn's Fanfarecorps" van huis opgehaald en op het gemeentehuis namens burgerij en ambtenaren welkom geheten.

7-5-1945. Burgemeester Van Reenen gaat op de schouders.

Speeches, muziek en drie Engelse pantserwagens met enkele van onze bevrijders zetten de dag luister bij. Het spreekt vanzelf dat alle ambtenaren, zonder hiertoe verlot gevraagd te hebben, die dag vrij namen.

Een nieuwe periode kon beginnen, ook voor ons gemeentehuis. Voor praktisch alle inwoners van Baarn had de oorlog veel narigheid met zich meegebracht. Toch had ons dorp het in zekere zin nog "getroffen" met zijn pro-Duitse bestuurders (ook het beleid van onze Ortskommandant was ondanks alles gematigd en humaan geweest). Zij vertoonden immers geen van allen de sadistische trekken, die hun politieke broeders zo dikwijls kenmerkten. Hun vrij milde bewindvoering had enerzijds weinig verzet opgeroepen, anderzijds de bevolking voor al te wrede maatregelen behoed.

H.L.M. Vink-Postema.

EEN RAADHUIS UIT DE BELLE EPOQUE

Kort na de eeuwwisseling besefte men in Baarn, dat er dringend een nieuw raadhuis moest komen. Baarn had immers sinds de laatste decennia van de negentiende eeuw een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Was het voordien maar een boerendorp met vijftienghonderd inwoners, nu was het een bloeiend villadorp geworden. Die villabouw bereikte rond 1900 een hoogtepunt.

De nieuwe geschiedenis van Baarn begint in 1874 met de aanleg van de treinverbinding met Amsterdam. Toen de Hollandse IJzeren Spoorwegmaatschappij de lijn Amsterdam-Amersfoort aanlegde, kwam er, vooral door toedoen van Prins Hendrik, de bewoner van Soestdijk en weldoener van onze gemeente, ook een station in Baarn. De trein heeft Baarn een nieuw aanzien gegeven.

Baarn is altijd heel sterk op Amsterdam betrokken geweest. Al vanaf de zeventiende eeuw werd Baarn veel bezocht door zomergasten, waaronder Amsterdamse regenten en patriciërs. In de negentiende eeuw hadden welgestelden uit Amsterdam en andere steden buitenplaatsen in Baarn. Er kwamen ook mensen die in ons dorp voor de zomermaanden een kamer huurden.

De buitenplaatsbewoners arriveerden in eigen koetsen, gespannen met twee of vier paarden. De toeristen met een kleinere beurs reisden met de gele omnibus, ook wel de snorwagen genoemd, die over Laren en Eemnes binnenkwam en die een halte had bij de Oranjeboom. Het was een reis die vier uur duurde.

Na 1874 veranderde alles snel. Na de treinverbinding met Amsterdam, kwam die met Utrecht: de Utrechtse Buurtspoor van 1898. Het dorp zelf werd in een rap tempo gemoderniseerd. In 1878 was er een gasfabriek, in 1885 een waterleiding, in het zelfde jaar het Badhotel, in 1890 telefoon en in 1898 een electrischlichtfabriek. Omtrent de eeuwwisseling noemde de gemeenteraad Baarn: "een belangrijke gemeente, een der schoonste in ons land". Die ontwikkeling, zo constateerde de Raad, "dankt Baarn aan het spoorwegnet, waardoor het een centraal punt is en van alle plaatsen uit gemakkelijk te

bereiken, aan de schoone omgeving en aan de omstandigheid dat de Hooge Eigenaren der landgoederen zoo welwillend zijn vrije wandeling toe te staan. Baarns ontwikkeling is ook toe te schrijven aan het uitmuntend onderwijs, aan het aanwezig zijn van goede wegen en goed drinkwater, van allerlei vereenigingen van nut en vermaak en aan het heffen van zeer lage gemeentelasten".

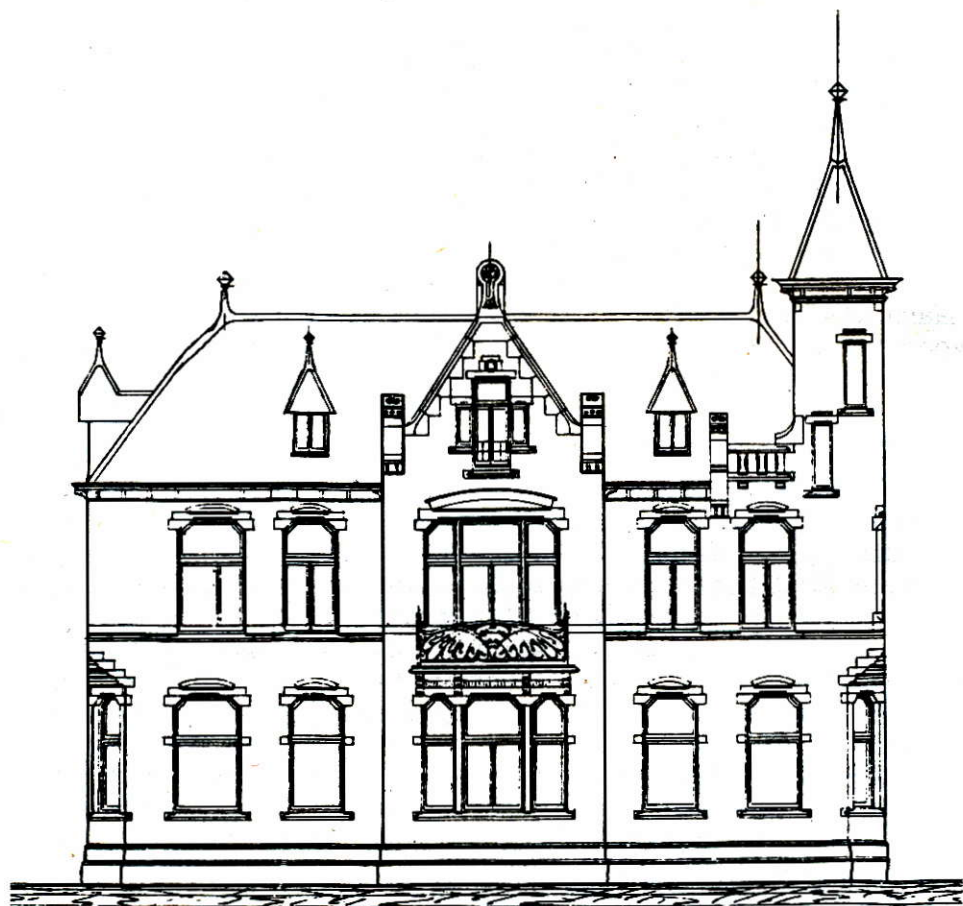
Een luxeplaats

Baarn was in het begin van deze eeuw "een ontspanningsoord voor velen, een herstellingsoord voor anderen en een rustoord voor diegenen die een werkzaam leven achter zich hebben". In 1914 constateerde een raadslid "dat Baarn geen boerendorpje, maar een luxeplaats is".

Het raadhuis van Baarn stond sinds 1865 aan de Hoofdstraat. Oudere Baarnaars zullen zich dat gebouw nog herinneren als het Sint Nicolaasgebouw. Nu staat er de bibliotheek. Maar in 1906 werd besloten tot de bouw van een nieuw raadhuis op de hoek van de Brink en de Laanstraat. In de gemeenteraadsvergadering van 27 maart 1906 viel de beslissing tot aankoop van de villa van mevrouw de weduwe Stoop "Mes Délices" met de tuin van 6500 m² (nu het Oranjepark). De prijs werd bepaald op f 36.000,--. Dit huis Mes Délices was het voormalige Schoutenhuis, dat in 1740 was gebouwd en dat nog tot 1795 als Schoutenhuis heeft dienst gedaan. Het huis was in 1889 in het bezit gekomen van de heer Stoop, die het liet moderniseren.

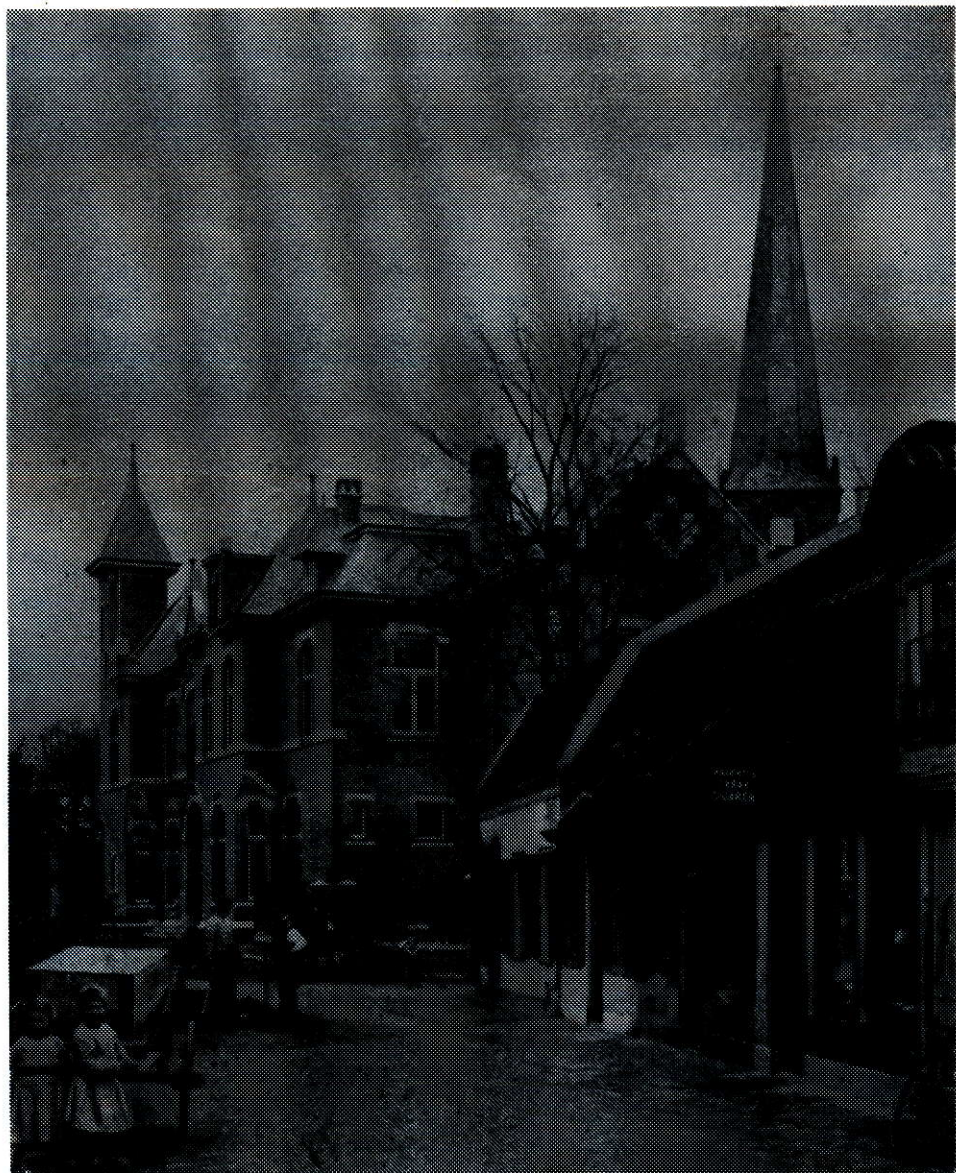
Mes Délices werd afgebroken en de bouw van een nieuw raadhuis werd aanbesteed. De bouwmeester werd de gemeente-architect F.F. de Boois.

In het oude raadhuis werd op dinsdag 9 april 1907 's middags om twee uur door de Burgemeester van Baarn, F.F. Baron d'Aulnis de Bourouill, en de Wethouders overgegaan tot het openen van de inschrijvingsbiljetten van de gegadigden voor het bouwen en meubileren van het nieuwe raadhuis. Onder de twintig inschrijvers waren drie Baarnse aannemers: B.J. van Klaarwater, T. Stein en J. Hartog.

GEVEL 1/2 BRINK

De bouw werd tenslotte gegund aan de laagste inschrijver, M.C. Konings uit Nijmegen, die had aangeboden het gebouw neer te zetten voor f 50.196,--. Mathijs Konings kon beter bouwen dan schrijven, zoals blijkt uit zijn onbeholpen verklaring dat hij de opdracht aanneemt. Hij spelt "bauwen", "vijfting" en "tachtig". Maar waar het op aankomt: zijn werkstuk heeft al bijna tachtig jaar stand gehouden.

Gezicht op het nieuwe gemeentehuis in 1908.

Over het raadhuis van architect De Boois en aannemer Konings zegt nu de architect van de nieuwste restauratie: "Het gebouw uit 1907 is nog steeds van goede kwaliteit en het vertoont geen constructieve mankementen". Dus alle lof voor deze mannen van 1907 en hun ambachtslieden die zulk voortreffelijk vakwerk leverden.

Werkdag van elf uur

De werklieden die dit raadhuis hebben neergezet hadden een werkdag van elf uur. Zij begonnen om zes uur 's morgens en eindigden om zeven uur 's avonds, met in totaal twee uur rusttijd. Zij maakten een zesdaagse werkweek, want de vrije zaterdag zou nog tientallen jaren op zich laten wachten. De best betaalde werkman was de steenhouwer, die 26 cent per uur kreeg. Het laagst betaald was de grondwerker, die 16 cent per uur ontving. Een metselaar kreeg 25 cent, een timmerman 20 cent, een schilder 18 cent en ook de smid 18 cent. Uit die verschillende tarieven kunnen we opmaken hoe die beroepen onderling werden gewaardeerd.

Aan het gedrag van de werklieden werden hoge eisen gesteld en tegen wangedrag werd streng opgetreden. Ter "handhaving van de orde" op het werk was het volgende bepaald: "Werklieden die zich op het terrein onordelijk gedragen, zich schuldig maken aan vloeken, Godslastering of zedeloze taal of sterken drank gebruiken, zullen door den aannemer moeten worden geschorst of geheel van het werk verwijderd".

Deze historische gegevens zijn te vinden in het Bestek, een keurig gedrukt boekje, dat, met de tekeningen, voor f 5,-- te koop was. Dat Bestek geeft een nauwkeurige beschrijving van het nieuwe raadhuis, zoals het nu hoofdzakelijk nog bestaat, al is er veel veranderd in de inrichting.

Het Baarnse raadhuis van 1907 is een gebouw van twee verdiepingen, met zalen en kamers rond een centrale hal van dertien meter hoog. In het midden staat een monumentale trap. De gevelarchitectuur is eclecticistisch, een laatnegentiende eeuwse neoklassieke stijl, met iets van de architectuur van Berlage en elementen van Jugendstil.

Het gebouw is niet symmetrisch (als het Rijksmuseum of het Amsterdamse Centraal Station), maar speels van structuur en het sluit architectonisch aan op de bouw van veel Baarnse villa's van omstreeks de eeuwwisseling.

In het raadhuis van 1907 was de Loting- en Trouwzaal beneden en de Raad- en Trouwzaal boven. De derde en tweede klas huwelijken waren beneden en de eerste klas huwelijken boven. Beneden was ook de kamer van de inspecteur van politie, een wachtkamer voor de politie en een "kamer voor verdachte personen", voorzien van "een vaste brits" en een privaat.

Tien flesschen champagne

Eind april 1908 bespreekt men in een raadsvergadering de viering van de opening van het nieuwe raadhuis. De Burgemeester deelt mee "dat de heer Th.J. Walraven te Baarn een prijscourant heeft ingezonden betreffende wijnen met het verzoek voor de levering in aanmerking te mogen komen bij gelegenheid van de opening van het raadhuis. Na eenige besprekingen wordt besloten hem de levering op te dragen van 10 flesschen champagne à f 3,25 per flesch".

Op vrijdag 1 mei 1908 is dan om 10 uur 's morgens de officiële opening van het nieuwe raadhuis. Naast Burgemeester D'Aulnis en zijn Wethouders, als gastheren, zijn aanwezig: "de raadsleden, de gemeente-ontvanger, de gemeente-architect, de inspecteur van politie, de opzichter belast met de bouwpolitie, de aannemer en de plaatselijke pers, zijnde de heeren G. Bakker en J. Bonhoff, alsmede het personeel der secretarie". De Burgemeester houdt de feestrede. Daarna spreekt Dr. K.W. van Gorkom, die als "oudste der oud-raadsleden, namens dezen, wijst op den grooten bloei van Baarn na den aanleg van den Oosterspoorweg langs deze gemeente, waarvoor vooral dank toekomt aan den onvergetelijke ambachtsheer Prins Hendrik en den oud-burgemeester Jacob Laan. Was aanvankelijk het oude raadhuis voldoende voor den dienst der gemeente, gaandeweg moest het worden vergroot en heeft men het moeten verlaten voor dit nieuwe gebouw. Uit het oude gebouw is veel goeds over de gemeente uitgegaan; en het bestaan van verschillende partijen heeft

nog niet geleid tot partijdigheid. Op de eerste plaats komt daarvoor dank toe aan den Burgemeester, die steeds de vergaderingen van den Raad uitstekend wist te leiden en altijd de onpartijdigheid betrachtte". Aldus het verslag in de Gooi- en Eemlander van zaterdag 2 mei 1908.

Op 8 mei is in de trouwzaal de eerste huwelijksvoltrekking en de bruid ontvangt een boeket van het gemeentebestuur.

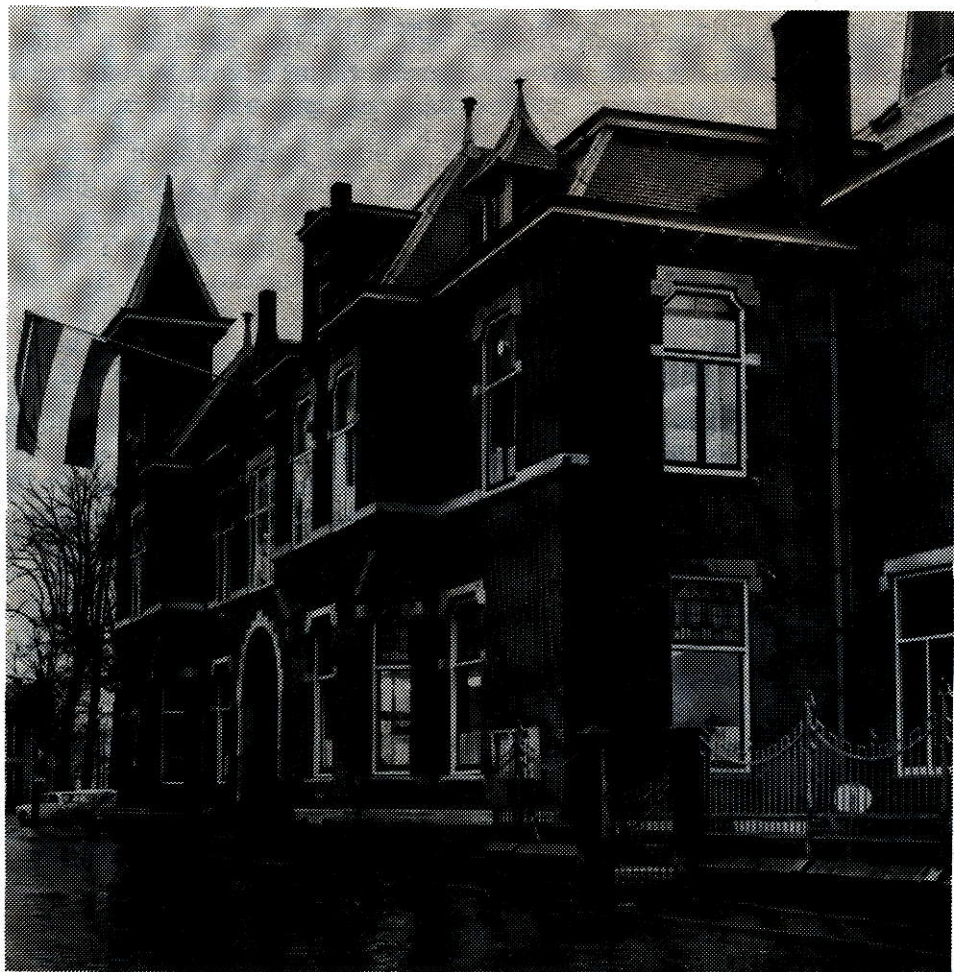
De eerste raadsvergadering in het nieuwe raadhuis is dan op vrijdag 29 mei 1908. Die vergadering staat, bij afwezigheid van de Burgemeester, onder voorzitterschap van de waarnemend Burgemeester, Mr. F. Pen. Aanwezig zijn de raadsleden: A.J. Bicker Caarten, A. van Leersum, T. Haarman, Dr. S. Greidanus, A.A. Stoker, C. Seldenrijk, J.D.F. van der Veen, H. Daatselaar, N. Wafelbakker, Jhr. Mr. J.W.H. Rutgers van Rozenburg en H. Hornsveld, alsmede de gemeentesecretaris G. van Merkestyn.

Mr. Pen houdt op deze gedenkwaardige dag de volgende toespraak: "Toen nu ongeveer vier weken geleden dit nieuwe raadhuis werd ingewijd, heeft de Burgemeester U het welkom toegeroepen in dit nieuwe gebouw. Het zij mij vergund, nu de eerste raadsvergadering in deze zaal wordt gehouden, U eveneens een welkom toe te roepen en den wensch voor U uit te spreken, dat de leden van den Raad nog vele jaren hun zetels zullen blijven innemen, ter behartiging van de belangen van Baarn, tot nut en bloei van onze gemeente". Na deze gloedvolle woorden waren er, volgens het raadsverslag: "levendige teekenen van instemming".

Sinds 1908 is er het een en ander verbouwd en op het einde van de jaren zestig kwam er een grote nieuwbouw van architect Eschauzier.

Prof. Haaks renovatie

In 1980 werd advies gevraagd over renovatie en restauratie aan het Architectenbureau Ir. Haak B.N.A. in Delft. Prof. Ir. A.J.H. Haak, directeur van dat bureau en hoogleraar bouwkunde, heeft tenslotte die vernieuwing op zich genomen.

Een belangrijk verschil met zijn oorspronkelijk voorstel en de uiteindelijke uitvoering is, dat de monumentale trap van 1907 toch is gehandhaafd. Prof. Haak vond dat die trap "de structurele opzet van het gebouw verstoort en het gebruik van de hal beperkt". Hij had de hal willen laten functioneren als ontvangstruimte, bijvoorbeeld bij recepties. Maar de Raad besloot de trap te handhaven "uit historisch, financieel en gevoelsmatig oogpunt".

De meest opzienbarende verandering is, dat de voormalige Loting- en Trouwzaal beneden, nu is omgevormd tot Burgerzaal voor raadsvergaderingen en voor trouwplechtigheden. Het is de voornaamste representatieve ruimte in het gebouw. De wanden hebben een fraaie effen grijsblauwe bespanning gekregen en de blauwe vloerbedekking is dezelfde als die van de hal. Dat vaste tapijt in de hal, dat op de oude granitovloer ligt, is doorgetrokken als traploper naar boven, waardoor er een harmonieus geheel is ontstaan.

Op de benedenverdieping is de commissiekamer gedeeltelijk gerestaureerd met de oorspronkelijke deuren. Opvallend zijn daar en in de hal de mooie Jugendstildecoraties in blauw en grijs.

Er is in het gebouw een lift aangebracht, vooral voor de bejaarden en gehandicapten.

De voormalige raadszaal op de eerste etage is veranderd in een kantoorruimte met zes werkplekken met afscheidingspanelen.

De hal, de Burgerzaal en de commissiezaal zijn opnieuw gestoffeerd en gemeubileerd. Men koos stijlvol Lübke-meubilair in eikekleur en bekleed met blauw natuurleer. Representatieve en solide meubels, die lang mee kunnen gaan.

Boven de ingang van het raadhuis is weer een luifel aangebracht.

De hele vernieuwing van het Baarnse raadhuis heeft ongeveer een miljoen gulden gekost: zes ton voor de restauratie en ruim drie en een halve ton voor de inrichting.

Burgemeester Van Reenen voor de oorspronkelijke luifel.
De glas in lood ramen bevatten Jugendstilmotieven.

Ons gezellige Baarns raadhuis uit de Belle Epoque, dat de rust en de vrede ademt van het begin van deze eeuw, gaat nu, vernieuwd, het einde van die eeuw in. Wellicht zal het ook in het jaar 2000 nog functioneren en wordt in 2008 het eeuwfeest gevierd.

H. Bronkhorst.

Geraadpleegde literatuur:

- T. Pluim: Uit de geschiedenis van Baarn. Baarn 1932, 1975.
- G.A. Hoekveld: Baarn, Schets van de ontwikkeling van een villadorp. Baarn, 1964.
- Baarn, Architectuuronderzoek. Baarn, 1980.
- Fred Lammers: Baarn in oude ansichten. Deel 1 en 2. Zaltbommel, 1978 en 1985.
- Bestek en Voorwaarden. (Raadhuis, Meubileering en Stoffeering) Gemeentewerken, Baarn, 1907.
- Gemeenteraadsverslagen van Baarn. 1.2.1907 tot en met 22.12.1911.
- Notulen Burgemeester en Wethouders van 11.6.1907 tot 26.5.1908.
- Het raadhuis van Baarn. Architectenbureau Ir. Haak B.N.A. Delft 1981.
- De Gooi- en Eemlander van zaterdag 2 mei 1908.

EEN BROOD VOOR ACHT CENT

In 1908, het jaar van de voltooiing van ons gemeentehuis, waren de prijzen, maar ook de lonen, ongelooflijk laag vergeleken met de bedragen waaraan we in 1986 zijn gewend. Waar we nu in guldens rekenen, rekende men toen in centen. Inmiddels is de cent als betaalmiddel verdwenen.

Als we vergelijkingen maken tussen toen en nu, doen we dat met veel voorbehoud. De minimum-levensbehoefte is in drie generaties sterk veranderd en gestegen en de sociale zekerheid is enorm toegenomen.

Een timmerman kreeg in 1908 twintig cent per uur en een metselaar een kwartje. Nu krijgt een bouwvakker, aldus een Baarnse aannemer, zowat elf gulden schoon of vierendertig gulden vuil.

Interessanter is de vergelijking van dat uurloon van 1908, van een kwartje of minder, met de prijzen van enige levensmiddelen en andere artikelen. In dit lijstje volgt achter de prijs van toen die van nu tussen haakjes:

Een brood: 8 cent (*f* 2,35), een pond suiker: 25 cent (*f* 1,25), een pond kaas: 50 cent (*f* 5,--), een pakje boter: 29 cent (*f* 2,50), een ei: 3 cent (30 cent), een ons thee: 26 cent (ongeveer *f* 2,--).

In het begin van de eeuw kon je bij Peek en Cloppenburg al een colbert-costuum kopen voor *f* 3,50. Een kinderjurkje was *f* 1,60 en een mantelcostuum *f* 6,90. Een fiets had je voor *f* 40,--. Een fles oude genever was *f* 0,66 (*f* 16,--) en sigaren 10 voor 10 cent.

Anders gezegd: de metselaar van 1908 kon voor zijn kwartje uurloon drie broden kopen, of acht eieren, of een half pond kaas, of een pond suiker, of een ons ham en net geen pakje boter, maar vijfentwintig sigaren. Voor een fles oude klare moest meer dan twee en een half uur worden gewerkt.

Dit overzichtje van lonen en prijzen in de zogenaamde goede oude tijd is gebaseerd op de lonen van de bouwvakkers die ons gemeentehuis bouwden en op de prijzen in advertenties van de Gooi- en Eemlander van april en mei 1908.

H. Bronkhorst.